

Lajtos Nóra

A Halál szárítóján

Ady Endre *Az Élet bosszúja* és A „*Dies Irae*”
verseinek összehasonlító elemzése

(III. helyezett)

*akár a fehérre meszelt
házsarok, belelóg a térbe
az ornyereg, nincs rajta
lyuk, az utolsó utáni lehelet
bennrekedt... halotti csók
a Múza csókja, a szájból
gépellt verssorok útja vág
neki a magyar Ugarnak...
a maszkot is elmaszkolja
a lefényképezett emlékezet
(Ady halotti maszkja)*

AZ ÉLET BOSSZÚJA

Aki az Élettel kikötött,
Akkor hal meg, erője vesztén,
Mikor az Élet lakodalom:
Csillag-esős, nyárvégi estén.

Jaj, hogyha én is akkor megyek,
Mikor pászmásan hull a csillag,
Mikor még menni nem akarok,
Jaj, hogyha éppen akkor hívnak.

Karmos lelkemnek mit felelek,
Ha karmolva és fúlva kérdi:
»Miért megyünk el ilyen korán?«
S ha megmondom, tán meg se érti.

»Békétlenek voltunk: meghalunk
Muszájból, fáradtan, sötétben
S úgy bukunk bele a semmibe,
Mint lázadó tüzek az Égen.«

Jaj, hogyha az Élet győzni fog
S hűtlenségemért meglakoltat.
Sohse látott még ez a világ
Nyugtalanabb szomorú holtat.

Rettenetes szép éjszaka lesz,
Csodásabb, dúsabb, mint a többi:
A győztes Élet ez éjszakán
Minden ős pompáját kiönti.

A „DIES IRAE”

Szakítani minden földi jókkal,
Kiabálni: le a bírókkal,
Le a Halállal, ki a csókkal,

Nem birkózni a birkozókkal,
 El a tettekkel, csitt a szókkal,
 De vitatkozni a valókkal
 S fölhördülni egy sunyi bókkal.

Ha mégis csak megtart az Élet,
 De szép volna ez néha szépnek.
 De én már mégis így maradtam,
 Fél-élő, de egy szakadatlan
 S megférhetetlen síri katlan.
 Sokan sírnak majd még miattam
 S elsiratják, amit sirattam.
 Alkonyulnak, mire virradtam
 S igazaimat majd riadtan
 Érzik majd egy véres piacban,
 Hova befutottak inatlan:
 Sokan sírnak majd még miattam.

S akkor szabad csak nekem menni.

Az elmúlás léttapasztalata olyan egzisztenciális krízisgóc az ember életében, amellyel szembenézni nem könnyű, ugyanakkor ontológiai síkon megkerülhetetlen. Az Ady Endre lezárt életművén belül a pálya elejéről és a végéről választott két vers közös élményanyaga maga az az oppozicionáltságában tetten érhető ellentét, amely egyszerre tematizálja az Életet és a Halált. Az *Élet bosszúja* az 1908-as *Az Illés szekerén* című kötetben jelent meg, a *Hideg király országában* ciklus nyitóverseként. A „*Dies Irae*”, az utolsó Ady-kötetbe, a *Halottak élén*-be felvett vers az azonos című ciklusban található (1918).

A két vizsgálandó szövegtörzset csak látszólag véletlenszerű válogatás eredménye: a félkövérrel kiemelt versmondatok ugyanis olyan, egymással dialogizáló szöveghelyek, amelyekben a lírai aposztrophé földi pályafutásának végét félelemként éli meg: „Jaj, hogyha én is akkor megyek / [...] Mikor menni még nem akarok” – olvashatjuk *Az Élet bosszúja* második versszakában. A halál Adynál nem biológiai természetű elmúlás, hanem „az én feladásával elnyerhető teljesség”:¹ „S úgy bukunk bele a semmibe, / Mint lázadó tüzek az Égen.” (*Az Élet bosszúja*); „Szakítani minden földi jókkal...” (A „*Dies Irae*”).

Nagyon izgalmas vizsgálódási szempont lehet Zalai Bélának, a magyar filozófiatudomány gondolkodójának azon felvetése, hogy a halált konstrukcióként, „fantázia”-ként fogjuk fel. Habár nem ismert *Az Élet bosszúja* című vers forrásvidéke, de az tudható, hogy Zalai írása 1907 körül keletkezett.² Ebben a költeményben kezd tudniillik fantáziálásba – belső párbeszédbe – a lírai én „karmos” önmagával:

¹ Gintli Tibor, *Irodalmi kalandtúra. Válogatott tanulmányok*, Budapest, Magyar Irodalomtörténeti Társaság, 2013, 20.

² Zalai Bélát idézi Lapis József. In: Lapis József, *Az elmúlás poétikája*, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2014, 17.

*Karmos lelkenek mit felelek,
Ha karmolva és nem fúlva kérdi:
»Miért megyünk el ilyen korán?«
S ha megmondom, tán meg sem érti.*

A két költemény közös nevezőjeként az Élet utáni vágyakozást lehetne megnevezni. Ady életigenlése nemcsak ezekben a versfajtákban domináns, hanem a létértelmező, ars poeticus, a szerelmes vagy az istenes lírájában is. Poétikai értéktöbbletbe juttatja az Életet a szinte mindenhol tulajdonnevesített formájú szóhasználata. Az *Élet bosszújában* az Élet metaforája („az Élet lakodalom”) után szinte észrevétlenül találjuk szembe magunkat a megszemélyesített Élettel („hogya az Élet győzni fog”), akárcsak a másik költemény perszónifikációjában, amelyben Ady jellegzetes, dacos „még-is”-morálja is tetten érhető ugyanazon verssorban: „Ha mégis csak megtart az Élet”.

Nagyon érdekes mindkét költeményben, ahogyan az én-líra áthajlik hol egy külső fókuszú tárgyiasult versezetbe (egy-egy szám harmadik személy), majd párbeszédbe „fordul” önmagával a költő, és az én-t felváltja a *mi*, hol pedig a belső nézőpontból a költő emberi környezete artikulálódik (többes szám harmadik személyben).

Az *Élet bosszújának* nyitóképe és zárata kellő keretbe foglalja a verset, amelyben az idő múlása is megfigyelhető: nyár végi este – éjszaka; lakodalom – pompa. A módhatározó mondatrész szerepű *pázmásan* szót ‘fénycsík’ jelentésben használja a költő: „pázmásan hull a csillag”. A nyár végi (augusztusi) csillaghullás gazdag poétikai körülírással történik. A 2–3. strófák a lírai alany fájdalmas kifakadásai, a lélek belső vívódásai. Az intenzív érzelmkifejező „Jaj” felkiáltás ismétlése csak még jobban erősíti az emocionális töltetű verssorokat:

*„Jaj, hogya én is akkor megyek,
Mikor pázmásan hull a csillag,
Mikor még menni nem akarok,
Jaj, hogya éppen akkor húnak.”*

A „*Dies Irae*”, magyarul ‘a harag napja’, érzékeny párhuzamba állítható Az *Élet bosszúja* címmel. A „*Dies Irae*”-ben a főnévi igeneves szerkezetek sorjázása elszemélytelenedett, nominális stílust kölcsönöz a mondanivalónak: „Szakítani”; „kiabálni”; „nem birkózni”, „de vitatkozni”; „s fölhördülni”.

Mindkét vers kilenc-kilenc szótagszámú sorokból építkezik: a versszakokora tagolt első költemény félrímei szépen simulnak a mondanivaló szövetébe. A „*Dies Irae*” astrofikussága és bokorrím-sorozata szintén a kifejtendő gondolat szolgálatában áll.

Az *Élet bosszújában* a lírai szubjektum megkettőzése különleges belső lüktetést ad a versnek, amely aztán a többes szám első személyben formálódik tovább (voltunk, meghalunk, bukunk bele). A „békétlenek” az ifjúkor lázongó magatartására vonatkozik, Ady túlhevült temperamentumára, amint az immanensen A „*Dies Irae*”-ben is felbukkan:

*De én már mégis így maradtam,
Fél-élő, de egy szakadatlan
S megférhetetlen síri katlan.*

Amíg *Az Élet bosszújában* soráthajlások teszik gördülékennyé a vers ritmusa, addig *A „Dies Irae”* egy- vagy kétsoros verstagmondatai ütemezik a költeményt. Az ismétlés betű- és mondatalakzatára is itt találunk példát az érzelmi-gondolati nyomatékosítás eszközeként: „Sokan sírnak majd még miattam”. *Az Élet bosszújában* pedig a „jaj” indulatszó háromszori használata ad szintén érzelmi többletet a műnek. Az ellentétre is találunk mindkét versben példát: „rettenetes szép” (oximoron, *Az Élet bosszúja*), „alkonyulnak, mire virradtam” (*A „Dies Irae”*).

Amit még érdemesnek találunk elmondani a versekről: poétikai szintjüket tekintve habár nem a legerősebb szövegek közé tartoznak, azért érdemes velük megismerkedni, mert magukon viselik az Ady-líra létharcverseinek stílárís jegyeit.

Ady önprófétáló kinyilatkoztatása, mely szerint „Sokan sírnak majd még miattam”, igaznak bizonyult. 1919. január 27-ei halála sokakat megrendített. A „nemzet halottja” száz éve hallgat sírjában, ám művei túllépik a temetői csöndet: költészetének értékrelevanciája a kortárs nemzedékektől napjainkig érvényszerű.

